

DİYARBAKIR YÖRESİ ALEVİ OCAKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bülent AKIN*, Metin EKİCİ**

Özet

Bu makale, Diyarbakır yöresi Alevi ocaklarının tanıtımını ve bu ocakların günümüzdeki durumlarını konu edinmiştir. Bu doğrultuda, yöredeki Alevi ocakları hakkında yapılan tespitler ana hatlarıyla verilerek bunların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Yöre Aleviliğinin ve ocaklarının tarihi seyri, dede-talip ilişkileri bağlamında geçmişten günümüze etkinlik alanları, göçler neticesinde meydana gelen yapısal değişim, günümüzde ne durumda oldukları ve hangi yerleşim birimlerine yayıldıkları yazılı ve sözlü kaynaklar kullanılarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Alan araştırmalarımız sırasında yöredeki Alevi ocaklarına mensup dede ve talip topluluklarının göçlerle Anadolu coğrafyasında çok geniş bir alana yayıldıkları görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu dede ve talip topluluklarının Diyarbakır dışındaki yerleşim birimlerindeki bugünkü ritüel durumları hakkında kısa değerlendirmelerde bulunulmuş, ayrıca yöre Alevilerinin dağıldıkları yerleşim birimlerinin isimleri verilmiştir. Bu çerçevede, ilk olarak yöredeki Alevi ocaklarına mensup dede ve talip topluluklarının “Diyarbakır merkez ve ilçelere bağlı köylere göre” ve göçler neticesinde oluşan “Diyarbakır il sınırı dışındaki yerleşim birimlerine göre” dağılımlarının tespiti yapılmıştır. İkinci aşamada ise, söz konusu göçler sonrasında yöredeki Alevi ocaklarına mensup dede ve talip topluluklarının eski bağlarını muhafaza edip edemedikleri ve bu bağlamda geleneksel yapılarını ne derece koruyabildikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ocak, Alevi Ocakları, Bismil, Diyarbakır Alevileri

AN EVALUATION ON “ALEWI OCAKS” IN THE REGION OF DİYARBAKIR

Abstract

The aim of this article is to present Alevi “ocaks” of Diyarbakir region and the present-day situation of these “ocaks”. In this direction, this paper gives an outline of findings about them and a general evaluation of Alevi “ocaks” in the region. In the historical course of Alewism and “ocaks” in the region, their domains from past to present day in the context of the relationship between the spiritual leader (“dede”) and aspirant, and their current status and

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye, bulentakinedb@hotmail.com

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye, mekici@yahoo.com

places they have been spread on as a result of migrations have been attempted to be enlightened by using written and oral sources. During our fieldwork, it is seen that spiritual leader (“dede”) and aspirant communities which are members of Alevi “ocaks” in the region have been spread out by migrations over a large area of Anatolia. As a result, considering that determination of contemporary ritual conditions of spiritual leader (“dede”) and aspirant communities in question situated in places outside of Diyarbakir region, only short evaluations of this matter are done and the names of locations where Alevi have been spread out are given. Within this scope, first of all, it is determined that the distribution of spiritual leader (“dede”) and aspirant communities that are members of Alevi “ocaks” in the region as “Villages connected to the center and districts of Diyarbakir” and as “Places outside of Diyarbakir Province’s boundaries” formed as a result of migrations. Second of all, it is discussed if spiritual leader (“dede”) and aspirant communities that are members of Alevi “ocaks” in the region have been kept old bonds after those migrations, and in this context how much they are able to preserve their traditional structures.

Keywords: Ocak, Alewi Ocaks, Bismil, Diyarbakir Alewis

Giriş

Alevi-Bektaşî inancı ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar, bu inanç sisteminin ocak merkezli bir yapılanma üzerine kurulduğunu göstermektedir. Nitekim genel olarak Alevi-Bektaşî olarak isimlendirilen toplulukların kendi içlerindeki ritüeller ve inanç uygulamaları bakımından ciddi farklılıklar göstermeleri de bu toplulukların bağlı oldukları ocaklarla ilgili bir durumdur. Alevi inancı içerisinde oldukça yaygın olarak kullanılan “Yol bir, sürekin binbir” ifadesi de söz konusu durumu ortaya koyan bir örnektir. Bu bağlamda, temelde aynı inanç ve fikir yapısına sahip olan her ocağın kendine özgü bir süreği söz konusudur.

Kurucu önderlerinin adıyla anılan ocaklara mensup ailelerin soy ağaçları On İki İmam üzerinden Ehlibeyt’e bağlanmaktadır. Bu bakımdan ocak mensubu aileler, “Seyyid” ve “Şerif” adlarıyla anılırlar. Tarihi süreç içerisinde ocakların nasıl yapılandığı konusu ise, tartışmalı bir konu olmakla birlikte, ocakların siyasi ve sosyal şartlar bağlamında üç evrede yapılandığı yönündeki görüş oldukça dikkate değerdir:

Birinci evre: Seyyid Battal Gazi Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Ağu İçen Ocağı gibi ocakları kapsayan Hacı Bektaş Veli öncesi yapılanmadır.

İkinci evre: Abdal Musa Ocağı, Kolu Açık Hacım Sultan Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı, Sarı İsmail Ocağı gibi ocakları kapsayan Hacı Bektaş Veli ve halifelerinin Anadolu’da tekkeler halindeki yapılanmasıdır.

Üçüncü evre: Pir Sultan Ocağı, Ali Koçu Baba Ocağı, Şeyh Hamza Ocağı gibi 16. yüzyılda Safevi-Osmanlı savaşları sırasında Şah İsmail tarafından yer alan Türkmen aşiretlerine Şah İsmail tarafından halife olarak gönderilen dede ve babala-

rın ya da Şah İsmail tarafında yer alan Kızılbaş inanç önderlerinin örgütlendiği yapılanmalardır (Ersal, 2012:180).

Söz konusu bu Alevi ocaklarının birinci evre yapılanmasına baktığımızda, Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türkmenlerin göç yolu üzerinde önemli bir yerleşim yeri olan, Diyarbakır yöresinin 13. yüzyıl Anadolu'sundaki ilk merkezlerden olduğu görülmektedir. Kuzey Irak ve Suriye üzerinden, özellikle Cengiz istilasından kaçan ve Anadolu'ya sürüklenip gelen, Türkmen topluluklarının ilk yerleşim yerleri (yaylakları ve kışlakları) Diyarbakır yöresi olmuştur (Taşgın, 2006: 28). Alevi mürşit ocaklarından Dede Garkın Ocağı'nın da uzunca bir süre yurt edindiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Alevi Örgütlenmenin çok güçlü bir merkezidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ın Alevi zümrenin teşkilatlanmasında etkin merkezler olduğu kabul edilmektedir (Ocak, 2011: 68). Dede Garkın Ocağıyla ilgili yapılan araştırmalarda, Mardin sancağına ait tahrir defterlerinde geçen Beriyyecik nahiyesine bağlı Dede Karkın köyünde Dede Karkın Zaviyesi ve Dede Karkın'a ait olduğu belirtilen bir türbe bulunduğu tespit edilmiştir (Gülten, 2011: 152). 1470-1471 tarihli "Kitab-ı Diyarbekriyye" adlı eserde bu köyün bulunduğu yerden, "Mardin ve Dede Karkın arasında Akkoyunlu'yu zayıf düşürdü." cümleleriyle söz edilir (Ebu Bekr-i Tihranî, 2001: 38). Adı geçen Dede Garkın Mevkii; bugünkü Mardin'in Kızıltepe ve Derik ilçeleriyle Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi üçgeninde bulunmaktadır. Günümüzde Dedeköy olarak bilinen bu köyde, Dede Garkın Ocağı'nın önderi Numan'ın kabrinin yer aldığı bir türbe vardır (Taşgın, 2009: 210-211). Bölgede yapmış olduğumuz alan araştırmasında sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiye göre, Diyarbakır yöresinde yerleşik bulunan Dede Garkın Ocağı mensuplarının yanı sıra, İmam Zeynel Abidin Ocağı, Beyazıd-ı Bostan Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı mensupları da Diyarbakır yöresine Musul'dan geldiklerini, köklerinin Musul'dan önce de Horasan'a dayandığını ifade etmektedirler.

Sözlü ve yazılı kaynaklar merkezli araştırmalarınız neticesinde, Diyarbakır yöresinde günümüzde on iki Alevi ocağının varlığını sürdürdüğü bilgisine ulaşılmıştır. Bu ocakların merkezlerinin bulunduğu köylerden bazılarının yerleşim tarihleri, 1500'lü yıllara kadar geri gitmektedir. Diyarbakır yöresi, hem birinci evre Alevi ocaklarının ilk yapılandığı coğrafyada bulunması hem de günümüzde birçok ocağın dede ve talip topluluğuna ev sahipliği yapması bakımından önemli bir konuma sahiptir. Bu konumdan hareketle bu makalede, Diyarbakır'ın merkez ve ilçelerine bağlı köylerinde bulunan söz konusu Alevi ocakları hakkında yapmış olduğumuz tespitleri ve değerlendirmelerimizi paylaşmak istiyoruz. Bu çerçevede, öncelikle yazılı ve sözlü kaynaklar ışığında Diyarbakır Aleviliğinin tarihi durumu hakkında özet bilgi verilecek ve sonra dede-talip ilişkileri, ocaklar arası bağlantılar, siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerle meydana gelen göçler bağlamında Diyarbakır Alevi ocaklarının dede ve talip topluluklarının dağıldığı veya ocak bağlantılarının bulunduğu diğer yerleşim birimleri hakkında tespit ve değerlendirmelerimiz yer alacaktır.

1. Yazılı ve Sözlü Kaynaklar Işığında Diyarbakır Yöresi Alevilerinin Tarihçesi

Diyarbakır yöresinde yerleşik Alevilerin ve mensubu buldukları ocakların tarihi geçmişinin bölgenin Türkleştiği döneme kadar geri götürülmesi mümkündür. Yöredeki Türkmen Alevi köylerinin isimlerine, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçişinden sonra yapılan ilk Diyarbakır Tahrir Defterinde rastlanmaktadır. Düzenlenen bu Tahrir, Akkoyunlu (kısa süreli Safevi) Tahriri'nin devamı olmakla birlikte, "Hasan Padişah Kanunnamesi" olarak isimlendirilmektedir (Taşğın, 2006: 51-52). Ayrıca 1530 tarihli tahrirde, yörede günümüzde de mevcut olan bazı köylerin adlarının geçtiği görülmektedir. Bu köylerden bazıları günümüzde Aleviliklerini ve Türkmenliklerini korumayı başarmışken, bazıları Sünnileşmiş aynı zamanda Kürtleşmiştir. Halen Alevi inancına mensup olan Türkmen köylerinden Seyithasan (Bakacak) köyü, tahrir kayıtlarında "Seyyid Hasan" (TD 998/I: 53); Darlı (Ulutürk) köyü, Ali-Darlı (TD 998/I: 49); Şerabi (Nahırkıracı) köyü ise, Şarabi (TD 998/I: 53) adıyla kayıtlıdır.¹

Diyarbakır Türkmen Alevi topluluğu, tarih sürecinde Diyarbakır yöresinde nüfuslarının daha yoğun olduğunu Dicle nehri boyunca sağlı sollu sıralanan üç yüzün üzerindeki köyün Türkmen Alevi köyü olduğunu, zamanla Sünnileştiklerini ve Sünnileşmeyle beraber Kürtleştiklerini belirtmektedirler. Türkmen Alevi köyleriyle sınırlanan ve 20. yüzyıl başına kadar Alevi kimliği yerel tarihe bilinen bazı köyler bugün Sünni Kürt köyü olmuştur. Bu köylerden kısa bir zaman öncesine kadar Türkmen Alevi köylerine cem âyinlerine katılmak için geldiği sözlü kaynaklarca sıkça anlatılmaktadır. İnanç olarak Alevilik ve Sünnilik arasında kalan bazı köylerde de Türkmen kimliğinin korunduğu görülmüştür (Konyar, 1936: 54-55). Bu köyler arasında özellikle Ayneto, Tilalo, Ali Bardak, Mitrani, Köseli, Altunakar,² ve Hüseyinik³ sayılabilir (Taşğın, 2004: 339-356).

Sözlü kaynaklardan aldığımız bilgilere göre yöredeki Alevi ocaklarının büyük bir çoğunluğu Horasan'dan Musul'a, Musul'dan da Diyarbakır'a gelmiştir. Nitekim bugün bile Darlı (Ulutürk) ve Seyithasan (Bakacak) köylerinde yerleşik bulunan İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı mensupları Musul'da ikamet eden akrabalarıyla görüşmeye devam etmektedirler. Seyithasan (Bakacak) köyünde bulunan başka bir İmam Zeynel Abidin Ocağı mensubu ailenin ise, bu köye 1900'li yılların başında Şanlıurfa'nın Kısas köyünden geldiğini, ocak mensupları ve yöre halkı tarafından alan araştırmalarımız sırasında aktarılmıştır. Ayrıca bu ocak ailesi hakkında Halil Atılğan ve Mehmet Acet, "Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas" adlı çalışmalarında, sözlü kaynaklardan derledikleri birtakım bilgileri aktarırlar. Bizim bölgede yaptığımız araştırmalar da bu bilgileri teyit etmektedir (Atılğan ve Acet, 2001).

Sözlü kaynaklardan derlenen bu bilgilere göre; Horasan Türklerinden ve İmam Zeynel Abidin soyundan gelen Seyit Ahmet, 1600-1650 yılları arasında aile efradıyla Kısaş'a gelip yerleşir. Seyit Ahmet, yörede keramet ehli bir ocak dedesi olarak tanınır. Seyit Ahmet'in Kısaş'ta olduğu duyulunca çevredeki yerleşim yerlerinden Alevi-Bektaşî inancına mensup Türkmenler Kısaş'a gelip yerleşmeye başlarlar. Seyit Ahmet devletten tapusunu aldığı Kısaş'taki arazileri bu köye gelen Alevilere dağıtarak onların da toprak sahibi olmalarını sağlar. Alevi-Bektaşî inancı Kısaş'a Seyit Ahmet sayesinde yerleşir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde Seyit Ahmet'in torunlarından İlyas ve amcasının oğlu Ahmet, Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Seyithasan (Bakacak) köyüne göç ederek buraya yerleşirler (Atılğan ve Acet, 2001: 13).

Seyyid Ahmed, Kısaş'a yerleştikten sonra yanına ilk gelenler arasında Dede Garkın Ocağı talipleri vardır. Bunlar Mardin'in "Bektaş" köyünden gelen dört kardeş ve onların aileleridir. Kısaş'a yerleşen bu Dede Garkın talipleri, bağlı buldukları ocağın dedeleriyle yeniden irtibat kurmayı başarmışlardır. Diyarbakır'ın Büyükkadı köyünde yerleşik bulunan Dede Garkın Ocak dedelerinden Eyüp Dede, 1900'lü yılların başlarından itibaren Kısaş'a gidip gelmeye başlamıştır. Böylece Kısaş'ta yerleşik bulunan Dede Garkın Ocağı taliplerinin kuşanma ve görgü hizmetleri, kendi ocaklarının dedeleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Yine Eyüp Dede, kısa bir süreliğine Kısaş'a yerleşerek burada ikamet etmiştir. Eyüp Dede'nin vefatından sonra 1940'lı yıllarda onun amcasının çocukları olan Küçük Mustafa Dede ve Büyük Mustafa Dede, Kısaş'a gidip gelerek buradaki Dede Garkın taliplerinin kuşanma ve görgü hizmetlerini yürütmüşlerdir. Bugün Kısaş'ta yerleşik bulunan söz konusu Dede Garkın Ocağı taliplerinin nüfusu oldukça fazladır. Yaklaşık 400 hane civarında oldukları tahmin edilmektedir. Fakat, Eyüp Dede'den sonra çocuklarından ve torunlarından Kısaş'a yerleşip kalanlar olmuşsa da onlar yolu sürdürmemişler ve bu sebeple yöredeki talipler, Diyarbakır'daki ocakla irtibatları da kopunca Hacı Bektaş'taki Çelebilere bağlanmışlardır.

2. Diyarbakır Yöresinde Bulunan Alevi Ocakları

Diyarbakır yöresi Alevi ocakları ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar, ocakların isimleri ve merkezlerinin buldukları köyler hakkında ayrıntılı olmasa da önemli bazı bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmalarda, yöredeki Alevi ocaklarının yerleşim birimlerine göre tespiti şöyledir:

"Türkmenhacı: Beyazıdı Bostan Ocağı; Battal Gazi Ocağı; Ersefil Bozkurt Ocağı; Babusor Ocağı. Seyithasan (Bakacak): İmam Zeynelabidin Ocağı; Sarı Saltık Ocağı; İbrahim Halilullah-Çoban Alo Ocağı; Zelil Kalender Ocağı. Darlı (Ulutürk): Zeynelabidin Ocağı. Bismil: Battal Gazi Ocağı. Şükürlü: Güzel Şah Ocağı; Sarı Saltık Ocağı. Şerabi (Nahırkıracı): Ağu İçen Ocağı; Güzel Şah Ocağı. Büyükkadı: Dede

Karkın Ocağı; Ağu İçen Ocağı” (Taşğın, 2004: 339-341). Ahmet Taşğın, bu çalışmasının yanında, doktora tezinde, yöredeki ocak dedeleri ve taliplerine yönelttiği anket soruları ışığında bazı istatistiksel değerlendirmelerde bulunmuştur (Taşğın, 2006). Öte yandan Hamza Aksüt, çeşitli yazılarında yörenin Alevilik açısından önemine değinmiş ve yöredeki ocaklardan birkaçı hakkında önemli bilgiler aktarmıştır (Aksüt, 2004, 2009).

Diyarbakır Yöresi Alevi ocaklarıyla ilgili yaptığımız literatür taramaları ve alan araştırmaları neticesinde, yörede on iki ayrı ocak tespit etmiş bulunmaktayız. Bu ocaklar arasında yukarıda verilen ocak listesinden farklı olarak Çoban Alo ve İbrahim Halilullah adlı ocaklara rastlanmamış bu isimlerin ocak değil de ocaklara mensup dede isimleri olduğu tespit edilmiştir. Yine Ersefil ve Bozkurt ocaklarının ayrı birer ocak olduğu görülmüştür. Öte yandan yörede, İmam Zeynel Abidin Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Ağu İçen Ocağı gibi Anadolu'nun çeşitli yörelerinde rastlayabileceğimiz ocaklar mevcut olduğu gibi; Beyazıd-ı Bostan Ocağı, Zeliz Kalender Ocağı, Ersefil Ocağı, Bozkurt Ocağı ve Güzel Şah Ocağı gibi Anadolu'nun başka yerleşim birimlerinde bugüne kadar varlığı tespit edilmemiş ocaklar da mevcuttur. Yörede, söz konusu on iki ocağın vaktiyle tamamının dede ve talip topluluklarının erkân sürdürdüklerini sözlü kaynaklardan öğrenmekteyiz. Günümüze geldikçe bu ocakların bir kısmı ocak erkânını sürdürecektir nitelikte dede kalmaması, dede ve talip topluluklarının kent merkezlerine göç etmeleri gibi çeşitli sebeplerle erkân sürdürmemiş ve bu ocaklara mensup talip toplulukları, etkinliği devam eden ocaklara bağlanmaya başlamışlardır. Makalemizin bundan sonraki bölümünde yöredeki ocaklar yapılandığı evreye göre bir sıralamaya tâbi tutulup söz konusu ocaklarının sözlü bilgiler ve yazılı kaynaklar paralelinde günümüzdeki durumları ortaya konacaktır.

2.1. İmam Zeynel Abidin Ocağı

Yörede İmam Zeynel Abidin ocağına mensup olan dedeler kendilerini doğrudan On İki İmam'ın dördüncüsü İmam Zeynel Abidin'e bağlarlar. Yörede bu ocağına mensup dedelerin bazılarının elinde şecereleri bulunurken, büyük bir çoğunluğunun şeceresi bulunmamaktadır. Sözlü kaynaklardan edindiğimiz bilgiler, bu ocağına mensup dedelerin Horasan'dan Musul'a oradan da Diyarbakır'ın Seyithasan (Bakacak) ve Darlı (Ulutürk) köylerine geldiklerini göstermektedir. Nitekim daha önce belirttiğimiz gibi İmam Zeynel Abidin Ocağı'nın Darlı (Ulutürk) ve Seyithasan (Bakacak) köyleri mensuplarından günümüzde Musul'daki yakınlarıyla görüşen iki dede ailesi bulunmaktadır.

Öte yandan, Seyithasan (Bakacak) köyüne yerleşen İmam Zeynel Abidin Ocağı mensubu bir dede ailesi de 20. yüzyılın başlarında, Şanlıurfa'nın önemli Alevi yerleşimlerinden olan Kısas beldesinden gelmiştir. Bu ocak ailesinin aynı zamanda 17. yüzyılın başlarında Kısas'a yerleşen ilk ocak ailesi ve Kısas köyünün kurucusu olduğu hem Diyarbakır hem de Kısas Alevileri arasında yaygın olarak anlatılmaktadır.

Ocak merkezleri Seyithasan (Bakacak) ve Darlı (Ulutürk) köyleri olan İmam Zeynel Abidin Ocağı dedelerinin kendi köyleri dışında Bismil merkez ve Türkmenhacı köyü ile Çınar'ın Şükürlü köyünde talipleri bulunmaktadır. Öte yandan, bu ocağın dede ve talipleri, çeşitli sebeplerle Diyarbakır merkez ve çevresinden İzmir, Bursa, Mersin ve Adana başta olmak üzere, çeşitli şehirlere göç etmişlerdir. Büyük şehirlerde çeşitli dernek, vakıf ve cemevleri etrafında toplanan bu dede-talip toplulukları arasında, sayıları az da olsa geleneksel erkânı sürdürenler de mevcuttur.

2.2. Battal Gazi Ocağı

Hacı Bektaş Veli öncesi yapılan en eski ocaklardandır. Battal Gazi Ocağı'nın Diyarbakır'daki merkezi Bismil'dir. Sözlü kaynaklara göre Bismil'e Malatya tarafından gelmişlerdir. Bu ocağın mensupları daha sonradan Türkmenhacı ve Seyithasan (Bakacak) köylerine yerleşmişlerdir. Yörede bugüne kadar bu ocağa mensup talip topluluğu tespit edilememiştir.

2.3. Dede Garkın Ocağı

Dede Garkın Ocağı tarihi yapılanması Hacı Bektaş Veli öncesine dayanan ocaklardandır. 13. yüzyıl sonrası yazılan Reşideddin'in "*Câmiu't Tevârih*"inde, 15. yüzyılda Yazıcızâde Ali'nin "*Tarih-i Ali Selçuk*"unda ve Neşri'nin "*Kitâb-ı Cihannümâ*" isimli tarihinde "Garkın" sözcüğü, bir Türk boyunun adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, son yıllarda yapılan araştırmalar Dede Garkın Ocağı'na adını veren Dede Garkın'ın 13. yüzyılda yaşadığını, hayatının büyük bir kısmını Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçirdiğini ve Mardin-Şanlıurfa il sınırında bugünkü adıyla Dedeköy'de kabrinin bulunduğunu göstermektedir. Asıl ismi Numan olan Dede Garkın'ın Garkın boyunun hem dini hem de siyasi lideri olup "Garkıniyye" adlı tarikatın da kurucusu olduğu bilinmektedir. Dede Garkın'ın faaliyet alanının ise Dulkadirli Beyliğinin hâkimiyetindeki Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu söylenebilir. Dede Garkın Ocağı'na ait şecerelerde ve icazetnâmelerde, Dede Garkın'ın Tâcu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ silsilesine, yani Vefâiyye Tarikatına bağlandığı görülmektedir. Bu durum, Alevi mürşit ocaklarının Vefâiyye Tarikatı ile ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, Kuzey Irak ve Suriye ile bağlantısını ve Dede Garkın'ın bu bağlantıdaki tarihi rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca Elvan Çelebi, "Menâkıbu'l Kudsiyye"de Dede Garkın'ın Baba İlyas Horasanî'nin dedesi olduğunu belirtmekte ve söz konusu icazetnâmelerle de bu durum doğrulamaktadır (Ocak, 2011: 43-74). Dede Garkın Ocağı dedelerinin ve taliplerinin başta Diyarbakır olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin çeşitli yerlerinde günümüzde de yerleşik bulunmaları ve özellikle Diyarbakır merkeze bağlı Büyükkadı köyündeki Ocak mensuplarının bu köye Musul'dan geldiklerini ifade etmeleri bu görüşü desteklemektedir.

Dede Garkın Ocağı'nın Diyarbakır'daki merkezi Büyükkadı köyüdür. 1530 yılı tahrir kayıtlarında bu köyün bulunduğu yerde, Kâdı-i Ulyâ ve Kadı-i Süflâ adlarıyla iki köy mevcuttur (TD998/I: 51). Bunlardan Yukarı Kadı'nın ad verme gelene-

ğine bakıldığında “Pir Kulu, Şah Ali oğlu Ümmet, Pir Ali oğlu Doğmuş ve kardeşleri Yusuf ve Pir Kulu” gibi Alevi ad verme geleneğine uygun adlar görülmektedir (Aksüt, 2009: 86). Yine Aksüt, Osmanlı kayıtlarına göre Dede Garkın’ın halifelerinden Baba Arslanoğlu’nun yurdunun Diyarbakır’ın Bismil ilçesinin Arslanoğlu köyü olduğunu ileri sürmektedir (Aksüt, 2009: 79).

Öte yandan, günümüzde Dede Garkın Ocağı mensubu dedelerin ve taliplerin büyük bir çoğunluğu başta Diyarbakır ve İzmir olmak üzere çeşitli şehirlere göç etmişlerdir. Bu ocağa bağlı taliplerin bir kısmı görgü yapamazken, çok az bir kısmının görgüleri ise, İzmir’de ikamet eden İmam Zeynel Abidin Ocağı dedeleri tarafından yapılmaktadır.

2.4. Ağu İçen Ocağı

Ağu İçen Ocağı, Hacı Bektaş Veli öncesi teşkilatlanmış Alevi ocaklarından biridir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, bu ocağın merkezi olarak üç ayrı yerleşim birimini işaret etmektedir. Bunlar; Elazığ merkezine bağlı Sün Köyü, Tunceli’nin Hozat ilçesine bağlı Bargını köyü ve Malatya’nın Arguvan ilçesine bağlı Mineyik köyüdür (Aksüt, 2009: 167). Bu ocağın Diyarbakır’daki yerleşim yeri, merkeze bağlı Şarabi (Nahırkıracı) köyüdür. Bu ocağın Büyükkadı ve Şükürlü köylerinde talipleri mevcut olmakla birlikte, günümüzde ocak dedeleri tarafından erkân yürütülmemektedir.

2.5. Zelil Kalender Ocağı

Zelil Kalender Ocağı, bugüne kadar Diyarbakır yöresi dışında herhangi bir yörede tespit edilmeyen ocaklar arasında yer almaktadır. Yöredeki alan araştırmalarımızda, bu ocağın İmam Zeynel Abidin Ocağı’nın bir kolu olduğu yönündeki kanaatin güçlü olduğu görülmüştür. Fakat, 13. yüzyıl sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde örgütlenen Kalenderi dede ya da babalarından olduğu düşünülen Zelil Kalender’in adıyla anılan bir ocak olması kuvvetli olasılıktır. Musul’dan göçle gelen ocaklardır. Ocağın Diyarbakır’daki yerleşim yeri, Bismil ilçesinin Seyithasan (Bakacak) köyüdür. Köyde “Seyyid’in Evi” olarak adlandırılan ocak mensuplarının köye geliş tarihleri oldukça eski olmasına rağmen, bunların halen Musul’daki akrabalarıyla irtibatları kopmamıştır. Bu ocağın dede ve talip toplulukları, Diyarbakır ve İzmir başta olmak üzere çeşitli şehir merkezlerine yayılmıştır. Günümüzde erkân sürdürmeyen Zelil Kalender Ocağı’na bağlı taliplerin görgüleri, İmam Zeynel Abidin Ocağı dedeleri tarafından yapılmaktadır.

2.6. Sarı Saltık Ocağı

Bu ocağın, Hacı Bektaş Veli ve halifelerinin Anadolu’da tekkeler halinde yapılanması neticesinde oluşan ocaklardan olduğu görüşü hâkim olmak birlikte, aksini öne süren araştırmacılar da söz konusudur.⁴

Sarı Saltık Ocağı'nın Diyarbakır'daki yerleşim yerleri, Seyithasan (Bakacak) ve Şükürlü köyleridir. Seyithasan'da (Bakacak) yerleşik bulunan Sarı Saltık Ocağı dedeleri, Çınar'a bağlı İmam Akiyl köyünden gelmişlerdir. Günümüzde, yörede bu ocağın talibi bulunmamaktadır. Dedeleri ise bu köylerin dışında Diyarbakır, Bursa ve İzmir gibi büyük şehirlerde yaşamakta, ancak erkân yürütmemektedirler.

2.7. Sarı İsmail Ocağı

Bu ocağın yörede bugün dede ve talip toplulukları bulunmamaktadır. Günümüzde Şanlıurfa'nın Kısa köyünde ikamet eden Sarı İsmail Ocağı mensuplarından vaktiyle Bismil'in Kasımı köyünden göç ederek Kısa köyüne geldiklerini öğreniyoruz. Kasımı köyünün adına 1530 tarihli tahrirde de rastlanmaktadır (TD 998/I: 51). Ayrıca yöredeki Aleviler, bu köyün vaktiyle Alevi köyü olduğunu doğrulamaktadırlar.

2.8. Beyazıd-ı Bostan Ocağı

Beyazıd-ı Bostan Ocağı, Anadolu'nun başka yörelerinde bugüne kadar tespit edilmemiş ocaklardan biridir. Ocak dedelerinin yöredeki yerleşim yeri, Türkmenhacı köyüdür. Türkmenhacı köyünde bu ocağa mensup dede ve talipler tarafından erkân yürütülmektedir. Bu ocağın Türkmenhacı köyü dışında Bismil merkez ile Bismil'e bağlı Seyithasan (Bakacak) ve Darlı (Ulutürk) köylerinde; Çınar'ın Şükürlü köyünde, Diyarbakır, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerde talip toplulukları bulunmaktadır. Günümüzde Türkmenhacı köyünde Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dedesi Hasan Baykut tarafından cem hizmetleri yürütülmektedir.

2.9. Bozkurt Ocağı

Merkezi Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Türkmenhacı köyünde bulunan Bozkurt Ocağı, daha önceki çalışmalarda "Ersefil Bozkurt Ocağı" olarak tanıtılmıştır. Oysa bu ikisi ayrı ocaklardır. Bozkurt Ocağı'nın dedeliğini ve rehberliğini yürüten Seyfi Ağa adlı ocak dedesi, 1985 yılında vefat ettikten sonra bu ocağın talipleri Ersefil Ocağı'na bağlanmışlardır. Bu durum, bu iki ocağın araştırmacılar tarafından tek bir ocak olarak ele alınmasına sebep olmuştur. Bu ocağın vaktiyle Türkmenhacı dışında Darlı (Ulutürk) köyünden de talipleri olduğu bilinmektedir. Günümüzde taliplerinin çok az bir kısmı İmam Zeynel Abidin Ocağı dedelerine görgülerini yaptırmaktadırlar.

2.10. Ersefil Ocağı

Merkezi Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Türkmenhacı köyü olan bu ocağa, bugüne kadar Anadolu'nun başka yörelerinde rastlanmamıştır. Günümüzde etkinliğini yitiren ocaklardandır. Vaktiyle Türkmenhacı ve Darlı (Ulutürk) köylerinde yerleşik

bulunan ve günümüzde büyük bir çoğunluğu Diyarbakır, İzmir ve Bursa gibi büyük şehir merkezlerine göç eden bu ocağın talip topluluklarının bir kısmının görgüleri, günümüzde İmam Zeynel Abidin Ocağı dedeleri tarafından yapılmaktadır.

2.11. Güzel Şah Ocağı

Güzel Şah Ocağı, bugüne kadar Anadolu'nun başka yörelerinde varlığı tespit edilmeyen ocaklardandır. Bu ocağın merkezi, Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Şükürlü köyüdür. Ayrıca, Çınar'ın Altunakar köyünde Güzel Şah türbesi bulunmaktadır. Altunakar, vaktiyle Türkmen Alevi köyü olduğu rivayet edilen köylerdendir. Bu köyde bulunan Güzel Şah türbesinin bakımı, Şükürlü köyündeki Alevi inancına mensup kimseler tarafından yapılmaktadır. İzmir ve Bursa'da bu ocağın dede ve talip toplulukları mevcuttur.

2.12. Babusor Ocağı

Yöredeki araştırmalarımızda, hakkında en az bilgi edinebildiğimiz ocak Babusor Ocağı'dır. Bu ocağın dedeleri, Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Türkmenhacı köyünde yerleşiktir. Bu ocağın aslında "Baba Mansur Ocağı" ya da onun bir kolu olduğu yöredeki ocak dedeleri tarafından anlatılsa da bu ocakla ilgili yapılacak geniş bir araştırmadan sonra bu konudaki bilgilerin netlik kazanacağını belirtmek doğru olacaktır.

3. Diyarbakır Yöresindeki Ocaklara Mensup Dede ve Talip Topluluklarının Dağılımı

Diyarbakır yöresi Alevi ocaklarına mensup dede ve talip topluluklarının Diyarbakır merkez ve ilçelere bağlı köyler dışında, Anadolu'nun çeşitli yerleşim birimlerine dağıldığı görülmektedir. Buna göre söz konusu ocaklara mensup dede ve talip topluluklarının dağılımını, "Diyarbakır merkez ve ilçelere bağlı köylere göre dağılımları" ve "Diyarbakır il sınırı dışındaki yerleşim birimlerine göre dağılımları" olmak üzere, iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

3.1. Diyarbakır Merkez ve İlçelere Bağlı Köylere Göre Ocaklara Mensup Dede ve Talip Topluluklarının Dağılımı

Diyarbakır yöresinde tespit ettiğimiz on iki Alevi ocağının merkez ve ilçelere bağlı köylere göre dağılımı incelendiğinde, günümüzde ocakların çok az bir kısmının etkinlik alanının eskisine nazaran önemli oranda arttığı görülürken, büyük bir bölümünün etkinlik alanının giderek daraldığı, hatta bu ocaklardan bazılarının yok olmaya yüz tuttuğu dikkati çekmektedir. Etkinlik alanı artan ocakların başında, İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı sayılabilir. Yöredeki ocaklara mensup dede ve talip topluluklarının ocak aidiyetlerini gösteren aşağıdaki tabloda, vaktiyle Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Kasımi köyünden Şanlıurfa'nın Kısas köyüne

göç eden Sarı İsmail Ocağı mensuplarına geride kimsenin kalmaması nedeniyle yer verilmemiştir. Bu ocağın dede ve talip toplulukları, çalışmanın devamında ayrı bir tabloda gösterilecektir.

Tablo-1: Diyarbakır yöresinde Alevi inancının yaşanmaya devam ettiği yerleşim birimleri ile dede-talip topluluklarının ocak aidiyetleri

İli	İlçesi	Köy	Mahalle	Ocak Aidiyeti
Diyarbakır	Merkez	Nahırkıracı (Şerabi)		Ağu İçen, Güzel Şah Ocaklarının Dede ve Talipleri
Diyarbakır	Merkez	Büyükkadı		Dede Garkın, Ağrı İçen Ocaklarının Dede ve Talipleri
Diyarbakır	Çınar	Şükürlü		Güzel Şah, Sarı Saltık Ocaklarının Dede ve Talipleri ile İmam Zeynel Abidin Ocağı'nın Talipleri
Diyarbakır	Bismil	Merkez	Kurtuluş	Battal Gazi Ocağı Dede ve Talipleri ile İmam Zeynel Abidin Ocağı'nın Talipleri
Diyarbakır	Bismil	Bakacak (Seyithasan)		İmam Zeynel Abidin, Zelil Kalender, Sarı Saltık Ocaklarının Dede ve Talipleri
Diyarbakır	Bismil	Türkmenhacı		Beyazıd-ı Bostan, Battal Gazi, Ersefil Bozkurt, Babusor Ocaklarının Dede ve Talipleri ile İmam Zeynel Abidin Ocağı'nın Talipleri
Diyarbakır	Bismil	Ulutürk (Darlı)		İmam Zeynel Abidin Ocağı Dede ve Talipleri ile Ersefil ve Bozkurt Ocağı'nın Talipleri
Diyarbakır	Bağlar		Selahaddin Eyubi	Dede Garkın, İmam Zeynel Abidin Ocaklarının Dede ve Talipleri
Diyarbakır	Yenişehir		Ofis	Ağu İçen Ocağı Dede ve Talipleri
Diyarbakır	Kayapınar		Dicle Kent	İmam Zeynel Abidin, Dede Garkın ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dede ve Talipleri

3.2. Diyarbakır İl Sınırı Dışındaki Yerleşim Birimlerine Göre Ocalara Mensup Dede ve Talip Topluluklarının Dağılımı

Yöredeki ocaklara mensup dede ve talip topluluklarının özellikle son yarım asır içerisinde Anadolu'nun çeşitli yerleşim birimlerine göç ettikleri tespit edilmiştir. Tarımda gittikçe artan teknolojik araç kullanımı ile insan gücüne olan gereksinimin

azalması, ulaşımın kolaylaşması, büyük şehirlerdeki yeni iş imkânları, eğitim ve sağlık alanındaki gelişmeler ve şehir hayatının getirdiği diğer olanaklar yöre Alevilerini göçe iten en önemli etkenler olmuştur. Diğer taraftan yörede yaşanan terör olayları da bu göçlerin artmasına ve hızlanmasına neden olmuştur.

Söz konusu göçlerle yöredeki Alevi ocaklarına mensup dede ve talip topluluklarının en çok İzmir, Bursa, Mersin ve Adana illerine yerleştikleri görülmektedir. Bilhassa İzmir ve Bursa'da bulunan dede ve talip topluluklarının nüfusu oldukça fazladır. Bu illerde yerleşik bulunan dede ve taliplerin bir bölümünün geleneksel cemlerini, ritüellerini ve çeşitli inanç uygulamalarını kent hayatının müsaade ettiği ölçüde yerine getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Öte yandan büyük bir bölümü ise, çeşitli derneklerin ya da vakıfların çatısı altında yeni bir yapılanmaya doğru gitmektedir.

Tablo-2.A: Diyarbakır il sınırı dışındaki yerleşim birimlerine göre yöredeki ocaklara mensup dede-talip topluluklarının ocak aidiyetleri

İl	İlçe	Köy	Mahalle	Ocak Aidiyeti
İzmir	Narlıdere		Çamtepe	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
İzmir	Narlıdere		Narlı	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
İzmir	Narlıdere		Huzur	İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Talipleri
İzmir	Narlıdere		Yenikale	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
İzmir	Karşıyaka		Nergiz	İmam Zeynel Abidin Ocağı Dede ve Talipleri
İzmir	Bayraklı		Gümüşpala	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender, Güzel Şah Ocağı ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
İzmir	Balçova			Beyazıd-ı Bostan Ocağı Talipleri

Tablo-2.B: Diyarbakır il sınırı dışındaki yerleşim birimlerine göre yöredeki ocaklara mensup dede-talip topluluklarının ocak aidiyetleri

İl	İlçe	Köy	Mahalle	Ocak Aidiyeti
Bursa	Osmangazi		Yunuseli	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-1 Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
Bursa	Osmangazi		Hürriyet	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-1 Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
Bursa	Osmangazi		Adalet	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-1 Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
Bursa	Osmangazi		İstiklal	İmam Zeynel Abidin Ocağı, Zelil Kalender ve Beyazıd-1 Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
Mersin	Mezitli		Atatürk	İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı Dede ve Talipleri
Mersin	Mezitli		Viranşehir	İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Beyazıd-1 Bostan Ocağı Dede ve Talipleri
Mersin	Yenişehir		Pozcu	İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı Dede ve Talipleri
Balıkesir	Akçay			İmam Zeynel Abidin Ocağı Talipleri

Tablo-3: Vaktiyle Diyarbakır yöresinde yerleşik bulunan ya da bu yöredeki ocaklarla bağı olan dede-talip topluluklarının ocak aidiyetleri

İli	İlçesi	Köy	Mahalle	Ocak Aidiyeti
Şanlıurfa	Merkez	Kıyas (Belde)		İmam Zeynel Abidin Ocağı Dedeleri ile Dede Garkın Ocağı, Sarı İsmail Ocağı Dede ve Talipleri
Şanlıurfa	Merkez	Akpınar		Sarı İsmail Ocağı Dede ve Talipleri
Şanlıurfa	Merkez		Hakimdede	Dede Garkın Ocağı Talipleri

Sonuç

Diyarbakır yöresinde tespit ettiğimiz on iki Alevi ocağından İmam Zeynel Abidin Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Battal Gazi Ocağı, Ağu İçen Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı'nın Hacı Bektaş Veli öncesi yapılan birinci evre ocak grubu içerisinde yer aldığı görülmüştür. Diğer taraftan Sarı İsmail Ocağı ve Sarı Saltık Ocağı, ikinci evrede yapılan ocaklar arasında yer alırken; Beyazıd-1 Bostan Ocağı, Bozkurt Ocağı, Ersefil Ocağı, Güzel Şah Ocağı ve Babusor Ocağı'nın tarihi süreç içerisindeki durumları hakkında kesin bilgiler olmadığından, bu ocakların hangi evrede yapılan-

dıkları netlik kazanmamıştır. Bu ocaklardan İmam Zeynel Abidin Ocağı ile Zelil Kalendar Ocağı'nın Anadolu dışında Musul'da da etkin oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan yöredeki ocaklardan bazılarının günümüzde etkinliklerini yitirdikleri ve bu ocaklara bağlı talip topluluklarının başta İmam Zeynel Abidin Ocağı olmak üzere Beyazıd-ı Bostan ve Dede Garkın Ocaklarına bağlandıkları görülmüştür.

Yöredeki on iki Alevi ocağına mensup dede ve talip topluluklarından çok az bir bölümünün günümüzde geleneksel ocak erkânlarına bağlı kaldıkları görülmüştür. Çeşitli sosyal, siyasi ve ekonomik nedenlerle kent merkezlerine göç eden yöre Alevileri, kentli ve modern hayat karşısında daha fazla direnç gösterememiş ve geleneksel erkânlarından her geçen gün taviz vermeye başlamışlardır. Buna bağlı olarak da ocakların kendilerine özgü sürekliliği kapsamında gerçekleştirdikleri çeşitli ritüel ve inanç uygulamalarının her geçen gün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu gözlenmiştir. Geleneksel ritüel ve uygulamalarını devam ettiren ocakların söz konusu ritüel ve inanç uygulamalarının kayıt altına alınmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, ritüelik dünyanın bir an önce kayıt altına alınması gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu durum, söz konusu ocaklar içerisinde günümüzde etkinliğini yitirmemiş olanlara ait cem ritüeli, diğer ritüel ve inanç uygulamalarının tespiti ve kayıt altına alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Alevi inanç sisteminin temel yapılanmasını oluşturan ve yaşatıcısı olan ocakların sürekliliği, birbirleriyle olan bağları, gerçekleştirdikleri çeşitli ritüel ve inanç uygulamaları ve ellerinde bulunan belgeler ile ilgili yapılacak tespit ve akademik çalışmaların, bu ocakların tarihi, kurucu mürşitleri, bağlı oldukları tekkeler, yayılma alanları ve göç yolları hususlarında birçok bilinmeyeni aydınlatacağı kanaatindeyiz.

Sonnotlar

- ¹ Bugün, yöredeki Alevi köylerinden bazılarının adları değişmiştir. Fakat, yöre halkı tarafından bu köylerin eski adlarının kullanıldığı görülmektedir. Yine bu köyler, tahrir kayıtlarında da söz konusu eski adlarıyla kayıtlıdır. Makalemizde bu durum göz önünde bulundurularak, köylerin eski adlarının yanında parantez içerisinde yeni adları da verilmiştir.
- ² Bu köyde Güzel Şah Ocağı'nın kurucusu Güzel Şah'ın türbesi bulunmaktadır.
- ³ Hüseyinik köyü ile ilgili yöre Alevilerinden derlediğimiz bir anlatıya göre; "Hüseyinik köyünden bir Alevi, Büyükkadı köyüne ceme gelir ve o geldikten sonra çocuğu rahatsızlanır. Bunun üzerine eşi Büyükkadı köyüne gelir ve ona şöyle seslenir:

Bu demde bu demde
Sen ne oturupsan bu demde
Beşikte balay ölmüş
Sen ne oturupsan bu demde

Bunun üzerine beyi de ona şu şekilde cevap verir:

Bu demden bu demden
Men ayrılmam bu demden
Beşikte balam da ölse
Men gene ayrılmam bu demden

Bu cevap üzerine eşi de ona katılarak ceme devam etmiş. Cem bittikten sonra köylerine dönmüşler. Bir de ne görsünler, çocuk beşikte boncuk boncuk ter içinde nefes nefese kalmış. Böylece inançlarının karşılığını almışlar.”

⁴ Hamza Aksüt, Sarı Saltık Ocağı'nın Hacı Bektaş Veli'nin halifesi olan Sarı Saltık ile bir ilgisinin olmadığını ve bu ocağın asıl adının “Sarı Sultan” olduğunu ileri sürmektedir (Aksüt, 2009: 180-182).

Kaynakça

- Aksüt, Hamza. (2004). “Aleviliğin İlk Oluşum Yerlerinden Birisi Olarak Diyarbakır Yöresi.” Diyarbakır Valiliği I. Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır.
- Aksüt, Hamza. (2009). Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan. Ankara: Yurt Yay.
- Ebu Bekr-i Tihranî. (2001). Kitab-ı Diyarbekriyye. (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür-Bakanlığı Yayınları.
- Ersal, Mehmet. (2012). “Çubuk Havzası Alevi Ocakları Bağlamında Alevi İnanç-Dede Ocaklarının Teşkilatlanması Üzerine Bir Değerlendirme.” II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu, 23-24 Ekim 2010, Ankara, İstanbul: Horasan Yayınları, ss. 178-192.
- Gülten, Sadullah. (2011). “Anadolu’da Bir Vefai Şeyhi: Tahrir Defterleri Işığında Dede Karkın Hakkında Bazı Değerlendirmeler.” S. 59, ss.147-158.
- Konyar, Basri. (1936). Diyarbekir Yıllığı, Cilt 3. Ankara: Ulus Basımevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2011). Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği: Dede Garkın ve Emirci Sultan (13. Yüzyıl). Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Taşğın, Ahmet. (2004). “Yeni Ocağın Piri Kim? Diyarbakır Türkmen-Alevilerinde Alevi Kurumlarının İşlevi.” Alevilik, Haz. İsmail Engin-Havva Engin, İstanbul: Kitapyayınevi, ss. 339-356.
- Taşğın, Ahmet. (2006). Türkmen Aleviler. Ankara: Ataç Yayınları.
- Taşğın, Ahmet. (2009). “Safevi-Osmanlı Savaşı’ndan İtibaren Dini Söylemin Siyasal Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Dede Kargın Örneği.” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi, S. 49, ss. 209-223.
- 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr ve Arap ve Zül-Kadiriyye Defteri-I 937/1530. (1998). Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

Kaynak Kişi Dizini

- Mehmet Acet (Âşık Sefai), (1954), Kısas, Şanlıurfa, Lise, Âşık-Talip.
Sefer Acet, (1928), Kısas, Şanlıurfa, İlkokul, Talip.
Hasan Baykut, (1961), Türkmenhacı, Bismil, Diyarbakır, Beyazıd-ı Bostan Ocağı Dedesi.
Cuma Boran, (1954), Seyithasan (Bakacak), Bismil, Diyarbakır, İlkokul, Talip.
İbrahim Göncü, (1938), Kısas, Şanlıurfa, İlkokul, Sarı İsmail Ocağı Dedesi.
Aziz Güçlü, (1951), Seyithasan (Bakacak), Bismil, Diyarbakır, İlkokul, Halk Şairi-Talip.
Vedat Güldoğan, (1950), Çüngüş, Diyarbakır, Üniversite, Araştırmacı-Yazar.
Cuma Kargın, (1951), Büyükkadı, Diyarbakır, Üniversite, Dede Garkın Ocağı Dedesi.
Sultan Kargın, (1927), Büyükkadı, Diyarbakır, Okuma yazma bilmiyor, Ana Bacı (Dede eşi).
Musa Kargın, (1966), Büyükkadı, Diyarbakır, Lise, Dede Garkın Ocağı Dedesi-Âşık.
Mehdi Kaygusuz, (1961), Darlı (Ulutürk), Bismil, Diyarbakır, Lise, İmam Zeynel Abidin Ocağı Dedesi.
Cemal Özdemir, (1952), Darlı (Ulutürk), Bismil, Diyarbakır, Üniversite, Talip.
Meryem Özdemir, (1954), Seyithasan (Bakacak), Bismil, Diyarbakır, İlkokul, Âşık-Talip.
Ali Öztürk (Âşık Figani). (1970). Seyithasan (Bakacak), Bismil, Diyarbakır, Üniversite, Âşık-Zakir.
Selime Yaşar (Mah Turna), (1951), Türkmenhacı, Bismil, Diyarbakır, Okuma Yazma bilmiyor, Âşık-Talip.